

S m a a s t y k k e r.

2.

Votum afgivet af Schack-Rathlou i Gehejmestatsraadet i Anledning af den over Enevold Brandt fældede Kommissionsdom.

Meddelt af Edvard Holm.

I 4de Bind af min Danmark-Norges Historie 1720 til 1814, anden Afdeling S. 413—14, har jeg udtalt, at vi kun vide lidet om, hvorledes de, der efter 17 Januar 1772 havde Magten i Hænde, hver for sig saa paa Spørgsmaalet om en Nedsættelse af den Straf, som Struensee og Brandt vare idømte. Jeg har der sagt, at man kun kjendte Arveprinsens Votum om Brandt, og jeg har gjort opmærksom paa, at om det end gik ud paa, at han burde straffes med Døden, voterede han dog for Dødsstraffen i en mildere Form end den, der blev fuldbyrdet paa Brandt den 28 April. Siden har jeg faaet Lejlighed til at lære Schack-Rathlous Votum at kjende. Det findes i en Samling, som han selv har foretaget af sine forskjellige Betænkninger i Tiden fra 26 Marts 1772 til hans Udtrædelse af Statsraadet 1788. Disse Aktstykker opbevares paa Ravnholt.

Hans Votum lyder saaledes:

Der er aldeles ingen Tvivl, at jo Grev Brandt har begaaet *Crimen læsæ Majestatis in summo Gradu*, det som man paa fransk kalder *au premier Chef*; thi omendskjønt under denne sidste Expression alleene kunde forstaaes den Casus, hvor en Misdæder havde staaet den høyeste Øvrigheds Person efter Livet, saa er den dog her aldeles passelig. Naar en

Mand i vreed Hu lægger Haand paa en anden, saa kand hand ikke fragaae at have havt *animum nocendi*; har hand havt den, saa er det en bekiendt Sandhed, at *vulnera non dantur ad mensuram*, og saa følger af sig selv, at den, som saaledes har forglemt sig, at hand har lagt Haand paa Herrens Salvede, har, om end ikke hands Forsætt har været at dræbe ham, dog satt hans Liv i fare, og altsaa ikke alleene begaaet et *simple Crimen læsæ Majestatis*, men som jeg sagde før, eet *Crimen læsæ Majestatis in summo Gradu, au premier Chef*, som Danske Lovs 6te Bogs 4de Cap: Iste art: bestemmer Straffen for.

Commissionen, hvis Dom over Brandt i Dag foreligger Deres Majstt, har saaledes ikke kunnet, ikke burdt dømme anderledes end den har dømt, og ingen af Os, i det mindste ikke jeg for min Deel, kan have ringeste føye til at fraraade Allerhøystsamme at stadfæste den afsagde Døds Dom over een Delinquent, som paa den allerformasteligste Maade har beleydiget Deres høye Person, og udi samme den heele Stat, hvis Høyhed er saa nøye forbunden med Deres og som Deres Maystt forestiller.

Der er altsaa i Sagen i sig selv intet, der kand redde Brandt. Hand er skyldig til Døden, hands Blod alleene kand forsone hans Misgierning, Retfærdigheden raaber Hævn over ham, og Medlidenhed vilde her blive en Svaghed.

Om hand derimod kand gjøre sig noget Haab at finde udi Deres Mayestts eget ømme Hierte den Redning og Livsfrelse, som ingen anden paa Jorden kand forunde ham, dette tillader jeg mig ikke at forudsee. Ingen uden Deres Mayestt alleene kiender og veed alle Omstændighederne af det ulyksalige Øyeblik, som vi andre ikke uden at skiælve kand tænke paa, og i Særdeleshed kand ingen anden vide, om og hvorledes Deres Mayestt med Deres egen Mund har givet ham den Pardon og den forsikkring om Deres Naades Vedvarelse, som hand nu i sine Lenker beraaber sig paa som paa eet Livsens Ord for ham, og som han trøster sig ved ikke at skulle døe. Og ydermeere, hvem anden end Deres Mayestt, naar De vel haver raadført Sig med Deres eget Hierte, kand eller drister

sig til at forudsige, om ikke eengang i Tiden, naar den Tanke indfalder Dem, at De i denne Sag Selv har været den første Angiver, det eeneste Vidne, den sidste Dommer, og at De tillige er den, som alleene i disse Riger har *Jus aggratiandi*, om da ikke siger jeg, der kunde opstige hos Dem een Tvivl, een Scrupel, een Bekymring over ikke at have sparet eet Menneskes Liv som stod i Deres Haand, og som mistede det for een personlig forbrydelses skyld imod Deres Mayestt Selv? I hvor liden Grund een saadan Scrupel end kunde have, vilde den maaskee ikke være mindre ubehagelig og mindre følelig. Kandskee den indstillede sig ofte, kandskee den gik meget viit. Jeg maae tilstaae, at jeg har anseet det for min Pligt at anføre dette, og at om jeg ikke havde anført det, jeg muelig eengang selv kunde have giordt mig en Scrupel derover. Ved saadanne Leyligheder maae eenhver best kiende sig selv, og prøve sit Gemyts og sit Sinds Beskaffenhed.

Kiøbenhavn den 25de April 1772.

Enhver, der læser dette Votum, vil blive slaaet af, at det bestaar af 2 helt forskjellige Dele. I den første Del taler Schack-Rathlou fra Dommernes og Stadsraadsmedlemmernes Standpunkt. Set derfra er Dommen retfærdig paa Grund af Brandts formentlig usigelig store Brøde at have lagt Haand paa Herrens salvede, og det kan derfor ikke fraraades at stadfæste Dommen. Medlidenhed vilde her være Svaghed.

Men anderledes stiller han sig i den anden Halvdel. Her fremhæver han, at Kongen har Opfordring til at se paa Sagen rent som Menneske, som den, der har Brandts Liv i sin Haand, og det, hvor det gjælder en Forbrydelse udelukkende imod ham selv. Det er vistnok ikke i stærke Udtryk, at han lægger Kongen paa Sinde at vise Barmhjærtighed; han tager det udelukkende fra den Side, at Kongen senere kan komme til endog stærkt at angre det, hvis han ikke sparer Brandts Liv. Det er imidlertid tydeligt nok, at Schack-Rathlou mener, at han bør gjøre dette, og det kan vel være, at under Forhold som de daværende var den Maade, han tog Sagen paa, den

klogeste eller endog den eneste, hvorpaa han med Udsigt til at udrette noget kunde anbefale Skaansel.

Det er i denne Forbindelse værd at tænke paa Arveprinsens Ord i hans Votum, at Kongen nok kunde pardonere Forbrydelser imod sig som Menneske men ikke imod sig som Konge. Denne subtile Forskjel har Arveprinsen sikkert fra Guldberg. Det er den ultraroyalistiske Opfattelse af, hvad Kongens Værdighed som saadan krævede, der her ved fremhæves i Modsætning til Schack-Rathlous, at den, der som Kongen i dette Tilfælde havde et andet Menneskes Liv i sin Haand for en personlig Krænkelse, maatte komme til at føle det rent menneskelige hos sig blive sat i Bevægelse og lade det blive det bestemmende¹⁾. Det var den af Arveprinsen fremhævede Side, der blev den afgjørende ved Kongens Stadfæstelse af Dommen. Men hertil er sikkert dog ogsaa kommet et andet Moment. Schack-Rathlous Votum giver den interessante Oplysning, at det var Kongen, der havde været den første Angiver i Brandts Sag. Tidligere har det ligget nærmest at antage, at det var Inkvisitionskommissionens Undersøgelser og Forhør, som førte til, at Sagen kom frem. Men nu se vi, at Kongen selv fra først af har grebet ind. Det er et slaaende Vidnesbyrd om, hvad vi ogsaa vide fra andre Sider, at han nærede et bestemt Nag imod Brandt. Midt i sin Sindssyge huskede han godt, hvad denne havde forbrudt imod ham, og Hævnlysten blussede op hos ham, da Lejligheden kom til, at han kunde skade Brandt. Dette Træk peger stærkt paa, at det er rigtigt, hvad der er blevet fortalt, at personlig Uvilje fra hans Side virkede med til, at der ingen Nedsættelse fandt Sted i Brandts Straf²⁾.

¹⁾ Det kunde ligge nær at tænke sig, at Arveprinsens Ord vare fremkaldte ved Schack-Rathlous Votum; men vi vide intet om, hvor vidt Prinsen har kjendt de andre Statsraadsmedlemmers Udtalelser, inden han voterede.

²⁾ Det vidner altsaa for, at jeg har havt Ret til at advare imod at tillægge Kongens senere optegnede Udtalelser om, at han havde villet spare Struensees og Brandts Liv nogen Betydning (se min ovenfor nævnte Bog S. 411).